

MEVLEVÎLERDE ÇOCUK ŞEYHLER VE VEKİL ŞEYHLİK

Sezai KÜÇÜK*

Öz

Mevlevîlik Anadolu'da XIII. Yüzyılda kurulan bir tarikattır. Kısa sürede teşkilatlanarak Mevlevîhâneler vasıtasıyla yayılmıştır. Yeni açılan mevlevîhâlere ilk yıllarda şeyhler tarikatın idâre merkezi olan Konya'dan tâyin edilmiştir. Sonraki yıllarda ise mevlevîhânelerin şeyhliği babadan oğula geçmiştir. Özellikle XVIII. Asrın sonlarından itibaren mevlevîhâne şeyhleri veya şeyh aileleri mevlevîhânelerin vakıf gelirlerinden mahrum kalmamak için küçük yaşta da olsa çocuklarını şeyh olarak tayin ettirmişlerdir. Tayin edilen çocuk şeyhin yetiştirilmesi yanında mevlevîhânelerin maddî-manevî idaresinin sağlanması için de "Vekil Şeyhlik" ihdas edilmiş ve bu göreve yetişkin bir Mevlevî tayin edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mevlevî, Mevlevîhâne, Çocuk Şeyh, Vekil Şeyh.

Children Sheikh and Representative Sheikh in Mawlawi Order.

Abstract

Mawlawi Order is a sufi movement (Tariqa) that established in Anatolia in 13th century. This sufi movement was expended by the organization of Mawlawi lodges/Dergâhs (Mevlevîhâne). In the early period sheikhs were appointed by the chief sheikh lived in Konya. In the later sheikh was passed from the father to son. Children of the sheikh were appointed particularly after 18th century to prevent the income of foundation for Mawlawi lodge/Dergâh. In order to educate child sheikh and to govern the Mawlawi lodge the representative of sheikh was also established.

Keywords: Mawlawi, Mawlawi lodge (Mevlevîhâne), Child sheikh, Representative of sheikh.

Giriş

Mevlevîlik, XIII. Asır sonlarında Konya'da Mevlânâ Celâleddîn Rûmî adına, oğlu Sultan Veled (ö. 712/1312) tarafından tesis edilmiş bir tarikattır. Tarikat, Konya Mevlânâ Dergâhı merkez olmak üzere, kısa sürede Anadolu sathına yayılmış ve altı asırlık Osmanlı İmparatorluğu sınırları dahilinde faaliyetlerini sürdürmüştür.¹

Mevlânâ'nın vefatından sonra Alâmeddin Kayser (ö. 683/1284), Muîneddîn Süleyman Pervâne ve karısı Gürcî Hatun'un da maddî desteği

* Yrd. Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tasavvuf ABD Öğretim Üyesi (skucuk@sakarya.edu.tr). (Bu makale 09-10 Ekim 2010 tarihinde Manisa'da düzenlenen *Uluslararası Mevlânâ ve Tasavvuf Geleneği Sempozyumu*'nda sunulmuş ve yayınlanmamış bildirinin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş halidir.)

1 Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, (İkinci Baskı), İstanbul 1983, s. 244-266; F. Babinger-M. Fuad Köprülü, *Anadolu'da İslamiyet*, (trc. Ragıp Hulusı), İstanbul 2000, s. 54-55; Bediüzzaman Furûzanfer, *Mevlânâ Celâleddîn*, (trc. F. N. Uzlu), İstanbul 1990, (F. Nafiz Uzlu'ın Önsöz'ü), s. 3-9; Mehmet Önder, *Yüzyıllar Boyunca Mevlevîlik*, Ankara 1992, s. 5-6.

ile Mevlânâ'nın kabri üzerine bir türbe yaptırmış,² türbeye birçok vakıf gelirleri tahsis edilmiş³ ve "huzur, huzûr-ı pîr" diye anılan bu mekân, tarikatın merkezi olmuştur.⁴ Mevlânâ Dergâhu, XIV. asrın başlarında da türbe, tekke ve matbahı ile Konya'nın en büyük tarikat merkezi haline gelmiştir.⁵

Mevlevîliğin asıl kurucusu kabul edilen Sultan Veled, bir yandan yolun usûl ve erkânını tespit etmeye çalışmış, diğer yandan da Mevlevîliğin yayılması için Amasya, Erzincan ve Kırşehir'e halifeler gönderip, Mevlevî tekeleri açtırmıştır.⁶ Sultan Veled'den sonra da başta oğlu Ulu Ârif Çelebi (ö. 719/1319) olmak üzere diğer Konya Mevlânâ Dergâhu çelebileri, Anadolu'da hüküm süren beyliklerle yakın temasa geçmişler, zamanın siyasî ve sosyal ortamından da istifade ederek beylikler merkezlerinde mevlevîhâneler kurmuşlardır.⁷

A. Mevlevîliğin Teşkilatlanması

Sultan Veled döneminden başlayarak siyasî ve sosyal alanda etkinliğini artıran Mevlevîlik, idarî olarak da teşkilatlanmış ve bu teşkilatlanmanın neticesi olan Çelebilik makamı ihdas edilmiştir. Böylece Mevlevîlik tarihi boyunca Sultan Veled'den sonra, yerine geçen oğlu Ulu Arif Çelebi ile birlikte Mevlânâ soyundan gelen ve kendilerine "Çelebi" veya "Çelebi Efendi" denilen şeyhler tarafından tarikat idare edilmiş ve bu makama da "Çelebilik Makâm" denilmiştir.⁸ Söz konusu bu süreçte; Sultan Veled ailesine mensup erkek üyelerden en yaşlısının, "Çelebi Efendi" ünvanıyla Konya Mevlânâ Dergâhu postuna geçmesi suretiyle tarikat, merkeziyetçi bir anlayış çizgisinde yönetilmiştir.⁹

- 2 Ahmet Eflâkî, *Menâkıbü'l-Ârifîn, Âriflerin Menkıbeleri*, (trc. Tahsin Yazıcı), MEB. Yayınları, İstanbul 1989, I, 440, 441, II, 203-204; Furûzanfer, *a.g.e.*, s. 156; *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 24-25, 36; *Yüzyıllar Boyunca Mevlevîlik*, s. 204-208.
- 3 *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 24-25. Ayrıca Mevlânâ Dergâhu'nun vakıfları ile ilgili geniş bilgi için bk. İbrahim Ateş, "Hz Mevlânâ Dergâhu ile ilgili Vakıf ve Vakfiyeler", *IX. Mevlânâ Haftası Kitabı*, Ankara 1992, s. 29-31.
- 4 Eflâkî, I, 440, 441; *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 34-35, 330.
- 5 İbn Batuta, *Seyahatnâme*, (trc. Mehmet Tanci), İstanbul 1983, I, 201; Veled Çelebi (İzbudak), *Canlı Tarihler (Hatıralarım)*, İstanbul 1946, s. IV.
- 6 Mehmed Önder, *a.g.e.*, s. 81; Barihüda Tanrıkorur, "Mevlevîyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, XXIX, 468.
- 7 Eflâkî, s. 269, 323, 330-340, 347; Paul Wittek, *Menteşe Beyliği*, (trc. O.Ş. Gökyay) (İkinci Baskı), Ankara 1986, s. 60-61; Feridun M. Emecan, "Saruhan Oğulları ve Mevlevîlik", *E. Hakkı Ayverdi Hatıra Kitabı*, İstanbul 1995, s. 283-297; Barihüda Tanrıkorur, *a.g.mad.*, *DİA*, XXIX, 468.
- 8 *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 151. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü (OTDTS)*, İstanbul 1993, I, s. 345; Celâleddin Çelebi, "Çelebi Efendi", *DİA*, VIII/261.
- 9 *Yüzyıllar Boyunca Mevlevîlik*, s. 81; Barihüda Tanrıkorur, *a.g.mad.*, *DİA*, XXIX, 471. Mevlânâ Dergâh'ı postnişinleri sıralaması için bk. Osman Şevki, *Mevlevî Şeyhleri*, Galata Mev-

Bu makamda bulunan Çelebi Efendi, Mevlânâ'nın maddî ve manevî anlamda mutlak vekili ve bütün Mevlevî şeyhlerinin her hususta tek mercîi kabul edilmiş, diğer Mevlevî dergâhlarında bulunan şeyhlerin posta tayin ve azl yetkisi de kendisine verilmiştir. Yine merkezîyetçi yönetim anlayışına göre bütün Mevlevî dergâhlarındaki şeyh postlarının da gerçek sahibi o kabul edilmiştir. Bu sebeple hangi dergâha gitse, şeyh postunun kendisine sunulması da bir Mevlevî geleneği olmuştur.¹⁰

Sultan Veled'den sonra yerine posta geçen Ulu Arif Çelebi¹¹ de babasının yolundan giderek Mevlevî tarikatının usûl ve erkânının yerleşmesini sağlamıştır. Mevlevîliğin yaygınlaşması için azamî gayret içinde olan Ulu Arif Çelebi, bu maksatla ömrünün büyük bir kısmını seyahatle geçirmiş, gittiği bazı yerlerde mevlevîhâneler açmış,¹² böylece Mevlevîlik, XIV. asrın ilk yarısında teşkilatlanmasını tamamlamış, daha sonraki dönemlerde bu makama gelen Pîr Âdil Çelebi (ö. 864/1460) tarafından da tarikatın usûl ve erkânı, değişmemek üzere yerleştirilmiştir.¹³

Mevlevîliğin teşkilatlanmasını tamamlayarak güçlenmesiyle birlikte daha önceden Mevlânâ zamanında Konya'da açılmış Mevlevî zaviyelerine ilaveten¹⁴, Ulu Arif Çelebi ile başlayan ve XVI. Asra kadar devam edecek olan yayılma sürecinde, çelebi efendiler ve Mevlevî halifeleri (Dîvâne Mehmed Çelebi (ö. 951/1544'den sonra) gibi) tarafından, Anadolu'da ve Anadolu dışındaki merkezlerde Mevlevîliğin temelleri atılmıştır.¹⁵

XVI. asrın ortalarında vefat eden *Gülşen-i Esrâr* müellifi Şâhidî'nin naklettiğine göre; bu asırda Mevlevîlik köylere kadar yayılmış ve Anadolu'da bir-

levîhânesi Divan Edebiyatı Müzesi, nr. 103, s. 11-14; Şerifzâde Muhammed Fâzıl b. Mustafa (Şerifzâde Muhammed Fazıl Paşa), *Şerhü'l-Evrâd el-Müsemnâ bi Hakâyıkı Ezkârı Mevlânâ*, Bosnevî El-Hac Muharrem Efendi Destgâhu, İstanbul 1283/1866, s. 414-421; Veled Çelebi (İzbudak), *Konya Vilâyetinin Ahvâl-i Umumiyye-i Tarihiyyesi*, Hacı Selim Ağa Kütüphanesi, ty., Hüdâyi Efendi 1159, s. 821; *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 152-153.

10 *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 151-152; M. Zeki Pakalın, *OTDTS*, I, s. 345; Celâleddin Çelebi, "Çelebi Efendi", *DİA*, VIII/261.

11 *Eflâkî*, II, 303.

12 *Eflâkî*, II, 278; *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 77; Barihüda Tanrıkorur, a.g.mad., *DİA*, XXIX, 468-469. Ulu Arif Çelebi'nin hayatına dair geniş bilgi için bk. Feridüddin b. Ahmed-i Siphalsalar, *Risâle-i Siphalsalar* (Mevlânâ ve Etrafındakiler), (trc. Tahsin Yazıcı), Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1977, s. 147-148; *Eflâkî*, II, 234-366.

13 *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 100; Asaf Halet Çelebi, *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, İstanbul 1957, s. 196-198; *Yüz Yıllar Boyunca Mevlevîlik*, s. 20-22, 39; Barihüda Tanrıkorur, a.g.mad., *DİA*, XXIX, 469.

14 Yusuf Küçükdağ, "Les Zaviyas Mevlevîtes a Konya (Konya'da Mevlevî Zâviyeleri)", *Osmanlı Araştırmaları*, XIV, İstanbul 1994, s. 118.

15 *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 245-333; Barihüda Tanrıkorur, a.g.mad., *DİA*, XXIX, 468-469.

çok yerinde halkı tamamen Mevlevîlerden oluşan Mevlevî köyleri kurulmuştur.¹⁶

İlk dönemlerde köylere kadar birçok yerleşim yerinde tesis edilen mevlevîhâneler, XVI. asrın başlarından itibaren Mevlevîliğin köyden kasabaya, kasabadan şehirlere çekilmeye başlamasıyla, daha çok beyler, paşalar ve vezirler gibi devlet erkânı tarafından inşa edilmiş ve Mevlevîlik XVII. asırdan itibaren adetâ bir devlet müessesesi haline gelmiştir.¹⁷

Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde var olan Mevlevî zâviyeleri, İmparatorluk küçüldükçe Belgrad, Bosna, Filibe, Peçoy, Vodine, Yenişehir gibi devlet sınırları dışında kalan yerlerdeki mevlevîhânelerin mühim bir kısmı kapanıp tarihe gömülmüştür. Mevlevîliğin yüksek zümreye mal olması ve köylerden kasabalardan şehirlere çekilmesiyle ve buna bağlı olarak vakıflarının azalmasıyla da, Demirci, Marmaris, Niğde, Tavşanlı gibi küçük yerlerdeki mevlevîhânelerden geriye bir zâviye, bir şeyh ve birkaç dervîşten başka bir şey kalmamıştır. Öyle ki, muhibsizlikten, neyzensizlikten zâviyelerde icra edilen mukabeleler yapılamaz olmuştur.¹⁸

Mevlevîliğin tarih sahnesine çıktığı XIV. asırdan, faaliyetlerinin yasaklandığı 1925 yılına kadar geçen süre içinde Anadolu'da, Balkanlarda ve diğer İslam beldelerinde 100'ün üzerinde Mevlevîhâne faaliyette bulunmuştur. Tekkelerin kapatıldığı 1925 yılında ise bu dergâhlardan 82 tanesi faaliyet göstermektedir.¹⁹

B. Mevlevîhânelere Şeyh Tayinleri

Mevlevîlik tarihinde, yeni kurulan Mevlevî zaviyelerine Ulu Arif Çelebi ve Dîvâne Mehmed Çelebi'nin bıraktığı halifeler hariç tutulursa, ilk yıllarda Mevlevî tekkelerine dergâhı açmak veya açılan dergâhda şeyhlik yapmak üzere gönderilen Mevlevî dedeleri postnişinlik yapmış, bunların vefatından sonra varsa oğulları, yoksa aileden ehil bir Mevlevî dedesi o tekkeye postnişin olmuştur. Ancak zamanla Mevlevîlik yayılıp geliştikten ve dergâhlara zengin vakıflar bağlandıktan sonra bu uygulama değişmiş, Mevlevîhânelere şeyh ataması Çelebi Efendi'nin rızası ile olmuştur.²⁰

“Mevlevîliğin teşekkül edip yayılmasından sonraki dönemlerde çelebi efendilerin manevî nüfuzlarının giderek azalması, Mevlânâ soyu arasına giren rekabet ve makam hırsı, Konya dışındaki Mevlevî tekkelerinde çelebi

16 *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 245-246; Nejat Göyünç, “Osmanlı Devletinde Mevlevîler”, *TTK Belleten*, c. 55, sy. 213, Ağustos 1991, s. 351, 355.

17 *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 247, 248.

18 *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 335.

19 Sezai Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, Simurg Yayınları, İstanbul 2003, s. 234.

20 *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 368; Yüz Yıllar Boyunca Mevlevîlik, s. 82.

efendilerden daha üstün nitelikli ve etkili şeyhlerin yetişmesi ile de, onların da Mevlvîliği temsil eden en yüksek manevî makama sahip kişiler olarak tanınmalarına yol açmış, bunun neticesi olarak da çelebilik makamının nüfuz sahası daralmış, çelebi efendi tarikatın sadece maddî teşkilâtında lider sayılmıştır. Çelebi efendiler tekkelere şeyh tayin ederler veya şeyh olması istenen kişiye icazetname vererek bu isteği onaylamış olurlardı. Çelebilik makamının çok az istisnalar dışında babadan oğula intikal etmesi, diğer Mevlvî tekkelerinde de bu usulün gelenekleşmesi sonucunu doğurmuştur.”²¹ Hatta şeyhin oğlu çocuk bile olsa yine o tayin edilmiş fakat dedelerden biri çocuk büyüyünceye kadar ona vekâlet etmiştir. Çelebiliğin babadan oğula kalmasından doğan bu teamül, şeyhlerin çile çıkarmış ve hücre sahibi olmuş dedelerden tayinini ortadan kaldırmıştır. Bunun yerine daha kolay ve pratik bir çözüm olan ya Mevlânâ Dergâhından veya kendi dergâhında on sekiz gün hizmetle şeyhliğin verilmesi usulünü getirmiştir.²²

Bununla birlikte Konya Mevlânâ dergâhında ve diğer Mevlvî dergâhlarında özellikle de tekkelerin vakıflarının çoğalmasından sonra, tekke şeyhlerinin vakıf mütevellisi olması ile postun babadan oğula intikali bir gelenek halini almıştır. Bu hususta Abdülbaki Gölpınarlı *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik* isimli eserinde; hem Konya Mevlânâ Dergâhından hem de diğer mevlvîhânelerden vakıf sebebiyle zuhur eden post çekişmelerine temas eder. Bu çekişmelerin temel sebebinin de geçimi tamamen vakıf gelirlerinden olan şeyh ailelerinin vakıfların ellerinden çıkmaması için meşihat makamına -velev ki çocuk yaşta bile olsa- kendilerinden birinin gelmesini temin için ortaya koydukları çabalarını nakleder.²³

Mevlvîhânelerde -buna Konya Mevlânâ Dergâhı da dâhildir- postun babadan oğula geçmesi neticesinde çocuk yaşta posta oturan şeyhlere XVIII. Asrın sonlarından itibaren rastlanmaktadır. Bu süreçte henüz bebeklik çağındaki çocukların dahi şeyh olarak tayin edildiğini görüyoruz.²⁴ Özellikle XIX. asırda şeyhlik bir miras malı gibi henüz çocuk yaşta dahi olsa babadan oğula geçmiş, kardeşler ve diğer Mevlvî şeyh namzetleri arasında çekişme-

21 Celâleddin Çelebi, “Çelebi Efendi”, *DİA*, VIII/261.

22 *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 368-370.

23 *Mevlânâ'dan Sora Mevlevîlik*, s. 260-266.

24 Amasya Mevlvîhânesi şeyhi Ahmed Dede'nin 1287/1870 senesinde vefatı üzerine yerine 1285/1868 doğumlu henüz iki yaşındaki oğlu Seyyid Mehmed Cemaleddin vekâleten dergâh postuna tayin edilmesi ve yine 1288/1871 yılında doğan ve 1292/1875 yılında babasının vefatı üzerine Tokat Mevlvîhânesi meşihatine dört yaşında iken postnişin olarak tâyin olunan Mehmet Hâdî Dede buna örnektir. Bkz. *Konya Mevlânâ Müzesi Arşivi (KMMA)*, Dosya No: 55/25; *KMMA*, Dosya No: 68/37.

lere sebep olmuş, güç, hatır ve yakınlık geleneğe üstün tutulur hale gelmiştir.²⁵

C. Mevlevîhânelerde Çocuk Şeyhler

1. Konya Mevlânâ Dergâhı'nda Bir Çocuk Çelebi: Mehmed Saîd Hemdem Çelebi (ö.1275/1859)

Mevlevîlik tarihinde bizim tespit edebildiğimiz ilk ve tek Çelebi çocuk postnişin Konya Mevlânâ Dergâhında yirmi beşinci sırada posta oturan Mehmed Saîd Hemdem Çelebi'dir.²⁶ Önceki postnişin Hacı Mehmed Çelebi'nin oğlu olarak 1222/1807 yılında Konya'da doğmuştur. 26 Recep 1275/1 Mart 1859 tarihinde akşam ezanı vaktinde yine Konya'da vefat etmiştir. Mevlânâ türbesinde medfûndur.²⁷

Mehmed Saîd Hemdem Çelebi'nin hayatının çocukluk yıllarına dair tercüme-i hâli ile ilgili ilk bilgilere, Konya Mevlânâ Müzesi Kütüphânesi'nde kayıtlı bulunan ve kendi ifadesiyle on bir yaşında iken, yazıdan icâzet aldığı gün, Sertarîk Hasan Dede tarafından kendisine hediye edilen *Mesnevî*'nin birinci sayfasında rastlıyoruz. Çelebi'nin kendi el yazısıyla yazdığı kısa terceme-i hâli şöyledir:

“Tevellüdüm tarihi 1222/1807, pederim Şeyh Hacı Mehmed Çelebi Efendi ibn İsmail Çelebi'nin irtihâl-i dâr-ı bekâ buyurduğu sene 1230/1814 tarihinde, ol vakit sinn-i âcizânem sekiz oluyor. Ol tarihte pederim merhûm müşârünileyh hazretleri fakîri istihlâf buyurub ve cemi'-i dervîşâne vasiyet ederek, cennet-mekân firdavs-i âşiyân Sultan Mahmud Han Hazretleri'ne bir arıza yazmış ki, “oğlum Mehmed Saîd Çelebi'yi hilâfet ettim. Zât-ı Şahâneniz dahî tevcih-i hatt-ı hümayunlarınızı ihsan buyurun.” demiş. Nevniyâzân-ı matbâh-ı şeriften Velî Ahmed Dede ile göndermiş ve Sertarîk Hasan Dede'ye vasiyet etmiş ki, “bilirim benden sonra çelebiyân beyninde ihtilâf olur, sen oğlumu al, deraliyyeye götür.” Vakia böyle olmuş. Bunlar sîmâ'en müşârünileyh Hasan Dede'den mâ'lûmum oldu. Sonra sinnim onbirde iken üç hatim ettim. Ve yazıda izin aldığım gün teberrûken bu Mesnevî-i Şerif'i müşârünileyh Hasan Dede

25 Muhiddin Celal Duru, *Tarihi Sîmâlardan Mevlevî*, İstanbul 1952, s. 158.

26 Osman Şevki, *Mevlevî Şeyhleri*, s. 14; *Şerhü'l-Evrâd el-Müsemmâ*, s. 419; *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 153.

27 *Şerhü'l-Evrâd el-Müsemmâ*, s. 419-420; Ahmed Remzi Dede (Akyürek), *Târihçe-i Aktâb*, Terakki Basımevi, Şam 1915, s. 13; Harîrîzâde Kemaleddin Efendi, *Tıbyanü Vesâilî'l-Hakâik*, Süleymaniye Kütüphanesi, İbrahim Efendi, nr. 430, III, s. 148-149; Hüseyin Vassaf, *Sefine-i Evliyâ*, haz. M. Akkuş-A.Yılmaz, Kitabevi, İstanbul, 2006, I, s. 400; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *Son Asır Türk Şâirleri*, İstanbul 1970, IV, 628; Necati Elgin, “Mehmed Saîd Hemdem Çelebi ve Sadrazam Mustafa Reşid Paşa”, *Anıt Dergisi*, sy. 28, Nisan 1961, s. 5-8.

fakîre ihsân buyurdu. Elhamdülillâh. Eş-Şükrü lillâh. Hû. Şeyh Mehmed Saîd'ül-Mevlevî."²⁸

Hacı Mehmed Çelebi, son zamanlarında henüz sekiz²⁹ yaşlarında bulunan oğlu Mehmed Saîd Hemdem Çelebi'ye hilâfet verip yerine geçirmiş, bu tayinin resmîyette de geçerli olması için II. Mahmud dönemi devlet adamlarından Mevlevî tarîkatine müntesib Hâlet Efendi'ye verilmek üzere Beşiktaş Şeyhi Yusuf Dede'ye (ö. 1232/1817) Kazancı Dervîş Ahmed Dede ile bir mektup göndermiştir. Yusuf Dede'ye gönderdiği mektupta; *"şimdiye kadar kendisine karşı her hususta tevaccühü bulunan Hâlet Efendi'yi Kazancı Ahmed Dervîş'le ziyaret edip, tâyin hususunun tasdîkine muvaffak olmasını sağlamalarını ve aynı zamanda İstanbul mevlevîhâne şeyhlerinin de tâyin keyfiyetine rızâlarının temini ni"* ricâ etmiştir.³⁰

*"Vuku' bulan ma'nevî işaretlerden vefat edeceğini anladığından, yerine mahdumu Mehmed Saîd Efendi'nin tayinine delâlet etmesi hakkında Konya Mevlevî Dergâhu şeyhi Mehmed Efendi'den Beşiktaş Mevlevî Şeyhi Yusuf Efendi'ye"*³¹ şeklinde hulâsa edilebilecek bu mektuptan az bir zaman sonra Hacı Mehmed Çelebi 1230/1815 yılında vefat etmiş, henüz çocuk yaşta olan Saîd Hemdem Çelebi, dokuz çelebiyle birlikte 29 Rebiülevvel 1230 Cuma(rtesi) (11 Mart 1815) günü İstanbul'a gelmiş ve İstanbul'a gelişinin yirmi sekizinci günü de kürk giymiştir.³²

Bazı çelebilerle ve devrin Mevlevî büyükleri ile İstanbul'a beraber gelmiş olan Saîd Hemdem Çelebi İstanbul'daki mevlevîhânelerde misafir edilmiştir. Kendisi ve çelebilerden Hidayetzâde Hüseyin Efendi, Kayseri şeyhi Abdülkâdir Efendi, Beşiktaş Mevlevîhânesi'nde kalmışlar, diğer çelebilerin bir kısmı Hâlet Efendi'nin konağında, Muhammed Emîn Çelebi, Karaman Şeyhi Ali Efendi, Mesnevîhan Süleyman Efendi ve biraderzâdesi Cemal Çelebi, Galata Mevlevîhânesi'nde misafir olmuşlardır.³³

Arşiv kayıtları Hemdem Çelebi ile beraber gelen diğer çelebilerin İstanbul'a geliş sebeplerinin de Konya Mevlânâ Dergâhu meşihâtı talebi olduğunu göstermektedir.³⁴

28 *Mesnevi-i Şerif*, Mevlânâ Müzesi Kütüphânesi (MMK), Kayıt No: 59.

29 A. Gölpinarlı, Çelebinin posta geçiş yaşını dokuz olarak verirken, diğer bütün kaynaklar ve Çelebinin bizzat kendi posta geçiş yaşını sekiz olarak belirtmektedir. Karşılaştırınız. *Mesnevi-i Şerif*, MMK, Kayıt No 59, *Şerhü'l-Evrâd el-Müsemmâ*, 149; *Son Asır Türk Şairleri*, IV, 628; *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 174.

30 *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 174.

31 *Başbakanlık Osmanlı Arşivi* (BOA), *Hatt-ı Humâyun* (HH) 31768 B Mektup, (21 S 1230)

32 Abdülbâkî Nâsır Dede, *Defter-i Dervîşân II*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphânesi (İSAM), nr. 18112, s. 39

33 *Defter-i Dervîşân II*, s. 39

34 BOA, HH 31768B, (1230)

Babası Hacı Mehmed Çelebi'nin talebi çerçevesinde gerekli mercilere yazdığı mektuplar karşılık bulmuş, Said Hemdem Çelebi Konya Mevlânâ Dergâhuna postnişin olarak tayin edilmiş ve diğer gelenler de çeşitli hediyelerle taltif edilmiştir.

II. Mahmud, sadrazamın takrîri ve şeyhülislamın tezkiresi üzerine, yalnız gelenlere değil, baba soyundan Mevlânâ'ya mensup bütün çelebilere dağıtılmak üzere Konya mukataâsından yıldan yıla 1500 kuruş verilmesini ve her birine ayrı ayrı berât tanzîm edilmesini, İstanbul Mevlevî şeyhlerinden haraç alınmamasını, Saîd Çelebi'ye 1000 kuruş, İstanbul'a gelen diğer çelebilere de 3000 kuruş atıyye verilmesini ve bu paranın defterdârlardan alınıp paylaşılması için Beşiktaş Mevlevîhânesi şeyhi Yusuf Efendi'nin görevlendirilmesini, Saîd Çelebi'nin de Bâb-ı Âli'ye çağırılarak samur kürk giydirilip bir an önce Konya'ya gitmesinin temînini, bir Hatt-ı Hümayun'la emretmiştir. Sadrazam da padişaha yazdığı arzıda; baba tarafından Mevlânâ soyuna mensub olanlara, mukataa malından yıldan yıla 1350 kuruş tayin edildiğini, bu paranın bütün çelebilere verilmesi veyahut da gelen dokuz çelebiye bölüştürülmesi konusunda reyini sormuştur.³⁵

Mevlevîlik tarihinde bir ilk de olsa dokuz yaşındaki bir çocuğun Çelebîlik makamına tayinini hem padişah hem de dönemin diğer yöneticileri tarafından da yadırganmamıştır. Konu ile ilgili *Defter-i Dervîşân II*'de bulunan şu kayıtlarda durumu teyid etmektedir: "1222/1807 yılında doğan ve 26 Rebi'ülâhîr 1230/7 Nisan 1815 cuma günü Konya Mevlânâ Dergâhı meşîhatı şahsına tevcih edilmiş olan Saîd Hemdem Çelebi, aynı ayın yirmi dokuzuncu günü kuşluk vakti, sadrazamın huzuruna çıkmış, kendisine samur kürk, Ferrûh Çelebi adlı bir çelebiyle tarikatçı Hasan Dede'ye birer sincap kürk giydirilmiştir. Mehmet Saîd Hemdem Çelebi, dokuz yaşlarında olduğu için, dergâhın işleriyle, tarikat umûruna bakmak üzere Ferrûh Çelebi, görevli tayin edilmiş,³⁶ diğer çelebilere de sincap kürkleri gönderilmiştir. Ayrıca, Hemdem Çelebi'ye 1000 kuruş, diğer çelebilere 300 kuruş verilmiş, her yıl sarık parası olarak baba tarafından Mevlânâ soyuna mensub olanlara, taksim edilmek üzere de Konya mîrî malından 1000 kuruş tayin edilmiştir.³⁷

İstanbul'daki Mevlevîhânelerin şeyhleri ve bu Mevlevîhânelere mensub ileri gelen dervişler de çocuk yaşta olan Said Hemdem Çelebi'yi yaşı kâmil bir çelebi gibi misafir edip İstanbul'dan uğurlamışlardır. Bunu yine devrin kayıtlarını tutan *Defter-i Dervîşân II* şu şekilde nakleder: "Hemdem Çelebi İstanbul'da bir ay kadar kalmış, Yenikapı Mevlevîhânesi'ne uğramışlar, 4

35 BOA, HH 31768, (1230/1815)

36 *Defter-i Dervîşân II*, s. 39

37 *Defter-i Dervîşân II*, s. 40-41

Cemâziyelevvel 1230/14 Nisan 1815 cuma günü Beşiktaş Mevlevîhânesi'nden ayrılıp Üsküdâr'a geçmiş, Üsküdâr Mevlevîhânesi'nde misafir olmuş, aynı ayın onuncu perşembe günü, oradan da ayrılıp "ayrılık çeşmesi"ne kadar atla gitmiş, bütün Mevlevî şeyhleri ve dervîşler, orada el öpmüşler, duâ edilip gülbank çekilmiş, Çelebi, geçirenlerin geri dönmelerine müsâde etmiş, taht-ı revâna binerek Konya'ya uğurlanmıştır.³⁸

Çocuk denilecek yaşta posta geçen Hemdem Çelebi, gelecekte çelebilik makamını en iyi şekilde temsil edebilmesi için dergâh zâbitânınca yetişmesi üzerine hassasiyet gösterilmiş ve kısa zamanda yaşından beklenmeyen bir bir olgunluk ve görgü ile idâreyi eline almıştır.

Mürebî tayin edilen babasının amcası Ebu Bekir Çelebi'nin halifesi serratîk Hasan Emir Dede'den adâb-ı tarîk'ı öğrenmiş, 1235/1819'da Hasan Dede'nin vefatı üzerine, onun halifesi Seyyid Süleyman Tûrâbî'den de seyr ü sulûkunu tamamlayarak hilâfet almış³⁹ ve bu makamda 1230/1814-1275/1859 tarihleri arasında⁴⁰ kırk beş yıl postnişinlik yapmıştır.⁴¹

Kendi zamanında herkes tarafından fazîletli, ârif, kâmil bir zât olarak bilinen Hemdem Çelebi, özellikle *Mesnevî'*ye vukûfiyeti ve tasavvufâne şerhleriyle dikkat çekmiş, tefsir ve hadis ilimleriyle uğraşmış, şâir, hattat ve mesnevîhân bir ehl-i ilim ve kalemdir. Türkçe, Arapça ve Farsça şiirleri bulunan Çelebi'nin,⁴² aynı zamanda tâlik yazıda da mahâret sahibi olduğu, Konya Mevlânâ Müzesi'nde halen mevcut bulunan kitap, levha ve muhtelif sanatkarâne işlenmiş mühür baskılarında görülmektedir.⁴³

Said Hemdem Çelebi'nin bilfiil yönetimi eline alması ile birlikte, bu dönemde mevlevîliğin halk ve padişah nezdinde kıymeti artmıştır. Çelebi'nin padişahlarla tesis etmiş olduğu iyi ilişkiler neticesinde; gerek kendisi ve çelevi aileleri, gerekse bütün Mevlevî dervîşleri ve dergâhları, bu dönem içerisinde görüp gözetilmiştir. Padişahlar tarafından kendisine sürekli atiy-

38 *Defter-i Dervîşân II*, s. 41.

39 *Son Asır Türk Şairleri*, IV/628.

40 F. Nafiz Uzluk, a.g.m., s. 384.

41 *Şerhü'l-Evrâd el-Müsemmâ*, s. 420; M. Önder, a.g.m., s. 3609.

42 *Şerhü'l-Evrâd el-Müsemmâ*, s. 420.

43 Mevlevîlik tarihinde yerinin doldurulamayacağını ifade için söylediği ve merkadinin başucunda aslı şu beyit ve beytin yazısı, onun şiirde ve ta'lik yazıda mertebesine işaret etmektedir:

"Müfred-i Postnişin es-Seyyid

eş-Şeyh Mehmed Saîd el-Mütehâllise bihemdem

Nîce aktâb nîce Ârif-i billâh gelûr

Dergeh-i pîre velî ben gibi Hemdem gelmez" Bk. *Son Asır Türk Şairleri*, IV, 628; N. Elgin, a.g.m., s. 6.

yeler ihsan edilmiş ve maaşı zamlandırılmış,⁴⁴ borçları silinmiş,⁴⁵ mevlevîhâne şeyhlerinin muhassasât-ı kadîmelerine ilaveler yapılmıştır.⁴⁶

Mehmed Saîd Hemdem Çelebi'nin en önemli hizmetlerinden biri, 1271/1854'de o zamana kadar çelebilerin tasarrufu altında bulunmakla birlikte çeşitli sebepten bir çoğu kaybolan kitapları tescil ettirip bir dervîşin hâfız-ı kütüplüğüne vererek, dergâhta bir kütüphâne kurulmasını sağlamış olmasıdır.⁴⁷

Ayrıca Hemdem Çelebi tarîkat içerisinde de otoriter bir tavır sergilemiş, tarîkatın geleneklerine aykırı hiçbir davranışı kabul etmediği gibi, tarîkatın iç disiplinine dair yaptığı tasarruflarında, dışarıdan gelen baskı ve yönlendirmelere de –bu yönlendirmeler padişah veya sadrazamdan da gelmiş olsa– önem vermemiştir. Bunun en bâriz örneğine 5 Mart 1329/18 Mart 1913 tarihli, Kütahya Mevlevî şeyhi vekili Mustafa Nûrî mühürüyle Konya'ya gönderilen bir mektupta aktarılan bilgide rastlıyoruz.

Mektubda nakledilenlere göre; Saîd Hemdem Çelebi zamanında Edirne Mevlevî şeyhi bulunan zat, *“merasim-i tarîkat-ı aliyye-i Mevlevîyyeyi terk ve muğâyir-i âdâb ve bazı ahvâlden dolayı azli lazım gelmiş”* ve azledilmiş, yerine Eşref Dede tayin edilmiş, bunun üzerine sabık şeyh meseleyi Reşit Paşa'yla olan akrabalığından istifade ile Reşit Paşa'ya ulaştırmış, Hemdem Çelebi'nin de davetli olduğu bir mevlîd-i şerîf alayında, Mevlevî muhibbi olan seraser, evkâf nâzırı ve diğer zevât-ı kirâmın huzurunda Reşit Paşa meseleyi ortaya koymuş, şeyh-i sâbık'ın kendilerine mensup olduğundan bahsederek tekrar tayinlerini Hemdem Çelebi'den istihâm etmiştir. Hemdem Çelebi de *“âdâb ve erkân-ı Mevlevîyyeye muğâyir bazı ahvâlden dolayı azl edilmiştir, ibkâsî câiz olmaz”* cevabını vermiş ve konu o gün öylece kalmış, daha sonra Reşit Paşa bazı muhibbân-ı zevât-ı kirama *“bizim bu mürâce'âtımızı Hazreti Reşadetpenâhî (Saîd Hemdem Çelebi) kabul buyursalar münâsib olacaktır, zirâ (sabık şeyh) bize mensubtur. Şayet olmazsa padişahımızın emri ile ibkâ edilir.”* demek suretiyle konuyu tekrar Çelebi'ye ulaştırmış, bunun üzerine Saîd Hemdem Çelebi; *“Evet yapabilirler, bizde bütün melevîhânelere ilan ederiz, deriz ki, Edirne'de melevîhânemiz yoktur. Hiçbir zaman icrây-ı ayîn eylemek şöyle dursun, başındaki sikkeyi çıkartıp orada çiftlik mütevellisi gibi imrâr-ı vakt etsin.”* cevabını vermiş-

44 BOA, İD, 2120 (23 C 1257/1841); BOA, İD, 4242 (14 S 1260/1844); BOA, İD, 3816 (28 C 1265/1849)

45 BOA, İD,5751 (23 Z 1261/1845); BOA, İD, 1520 (120C 1262/1846); BOA, İD,14226 (24 Ş 1267/1851); BOA, İD, 14416 (23 L 1267/1851).

46 BOA, İD,8474 (7 Za 1274/1857)

47 N. Elgin, a.g.m., s. 6; *Yüzyıllar Boyunca Mevlevîlik*, s. 62.

tir. Bunun üzerine pişman olan Mustafa Reşit Paşa konuyla ilgili daha sonra hiç bir söz açmamıştır.⁴⁸

2. İstanbul Mevlevîhânelerindeki Çocuk Şeyhler

a. Ali Nutkî Dede (ö. 1219/1804)

İstanbul Mevlevîhânelerinde çocuk yaşta posta geçen ilk isim Ali Nutkî Dede'dir. Babası Yenikapı Mevlevîhânesi postnişini Ebu Bekir Dede'nin 3 Receb 1189/30 Ağustos 1775 tarihinde vefatıyla, henüz on dört yaşında iken dergâh postuna oturan Ali Nutkî Dede, bu dergâhın on dördüncü postnişini-dir.⁴⁹

Ali Nutkî Dede, 5 Muharrem 1176/27 Temmuz 1762'de Yenikapı Dergâhu bitişiğindeki evlerinde dünyaya gelmiştir. Annesi Galata Mevlevîhânesi şeyhlerinden Kutbü'n-nâyî Osman Dede'nin kızı Saîde Hanım'dır.⁵⁰ Doğumundan bir müddet sonra amcası Ömer Dede'nin oğlu semâzenbaşı Sahîh Ahmed Dede (ö. 1228/1813)'nin himayesine verilmiş, Sahîh Ahmed Dede'nin terbiyesi altında sekiz yaşında Kur'an okumaya başlamış ve on dört yaşlarına kadar ilm-i hal ve akîde-i İslâmiyye dersleri almaya devam etmiştir.⁵¹

Babasının vefatı üzerine, Konya Mevlânâ dergâhu postnişini Ebu Bekir Çelebi Efendi (ö.1189/1775) tarafından kendisine destâr giydirilerek dergâha şeyh tayin edilmiş fakat yaşının küçük olması sebebiyle dergâhın idaresi "sinleri şebâbetinden âzâde oluncaya kadar" Sahîh Ahmed Dede (ö. 1228/1813) tarafından yürütülmüştür.⁵²

48 Necati Elgin'in "5 Mart 1329 Tarihli Kütahya Mevlevî Şeyh Vekili Mustafa Nûrî'nin Mektubu" ismiyle naklettiği bu belge için bakınız. N. Elgin, a.g.m., s. 7-8.

49 Şerhü'l-Evrâd el-Müsemmâ, s.443; Mehmed Ziyâ, *Merâkiz-i Mühimme-i Mevlevîyyeden Yenikapı Mevlevîhânesi*, İstanbul, 1329/1911-12, s. 144; Ali Enverî, *Semâ'hâne-i Edeb*, Âlem Matbaası, İstanbul 1309, s. 232.

50 M. Ziyâ, a.g.e., s. 144; *Sefîne-i Evliyâ*, V, 237; Nuri Özcan "Ali Nutkî Dede", *DİA*, II, 423.

51 Mehmed Ziyâ bey bu süreci şu şekilde nakletmektedir; "Tevlîdini müte'âkib yani henüz beşiğine konmadan peder-i muhteremleri tarafından hâlife ve birâderzâdesi ve veled-i ma'nevîsi olan Sahîh Ahmed Dede'ye teslim ile terbiyesi hususunu ona terk ve tevdi' etmişti. Bu ma'sûm-ı pâknihâd yedi sekiz yaşına basar basmaz Kur'an-ı Kerim kıratına bed' ve on dört yaşına kadar ilm-i hâl ve akâid-i İslâmiyye tahsiline devam etmiştir. On dört yaşında iken pederleri müşârünileyh Ebû Bekir Efendi vefat etmekle 1189/1775 tarihinde ve zikri sebk eden El-Hâc Ebû Bekir b. Arif Çelebi tarafından meşîhat tevcihi ile Yenikapı Dergâhu'na şeyh-i dilpesend olmuştur. Bu esnâda Sahîh Ahmed Dede bir taraftan dergâhın umûr-ı idâresi ile dervîşân ve dedegânın terbiye ve teslîki ile diğer cihetten pederinden kendisine ved'â olan şeyh-i civân-bahtı ta'lîm ve terbiye ile iştigâle başlamıştır. Ali Nutkî Efendi çocukluk âleminde kurtulup sinn-i rüşdü kemâle erişince bütün evkât-ı zindegânisini tahsîl-i meâlî ve fazâile hasr etmiş ve fitratından merkûz olan feyz-amûk-ı edeb-pîrâ kendisine sâik ve pîşvâ olarak 'arsa-i cûşa-cûş şiiir u inşâda dahi isbât-ı nâm u nişan eylemiştir." M. Ziyâ, a.g.e., s. 144-145.

52 Şerhü'l-Evrâd el-Müsemmâ, s. 444; M. Ziyâ, a.g.e. s. 144; N. Özcan, a.g.m., *DİA*, II, 423.

III. Selim dönemi Mevlevî şeyhlerinden Ali Nutkî Dede,⁵³ otuz sene şeyhlik makamında bulunduktan sonra Cemaziyelevvel 1219/Ağustos 1804'de kırk üç yaşında dergâhtaki odasında vefat etmiş ve dergâh haziresinde, Sâfî Mûsâ Dede ile Abdurrahim Efendi'nin ayakucuna defnedilmiştir.⁵⁴

Uzun yıllar Yenikapı Mevlevîhânesi'nde bulunan dergâh kütüphânesinin sorumluluğunu da üzerinde taşımış olan Ali Nutkî Dede, derin ilmi, mütevâzî kişiliği ile otuz senelik şeyhliği müddetince herkesin hürmetini kazanmış, devrinin belli başlı şeyhleri arasında yer almış, şiir ve mûsiki dallarındaki maharetleri, zamanın sanat çevrelerince takdir edilmiştir. Bazı kaynaklarda önce babasının verdiği "Memîş", daha sonra "Nutmî" mahlasıyla manzumeler yazdığı kaydedilmektedir.⁵⁵

Ali Nutkî Dede meşîhati müddetince Mevlevî tarihinde mûsiki ve edebiyat alanlarında ün yapmış birçok kişinin yetişmesinde, dergâha intisap ederek veya muhip sıfatıyla, Mevlevî terbiyesi almasına önder olmuştur.⁵⁶ Bunlar arasında Konya'da başladığı çilesini İstanbul'da Yenikapı dergâhında tamamlayan ve devrinin büyük şairlerinden olan Galata Mevlevîhânesi postnişini Şeyh Galib (ö.1213/1799)'i ve zaman zaman dergâha devam eden Hammâmîzâde İsmail Dede Efendi (ö. 1262/1846), Vak'anüvis Pertev Efendi, Mehmed Saîd Hâlet Efendi, şuarâdan Hayret Efendi, Süleyman Neşâti, Musâhib Seyyid Ahmed Ağa'yı bilhassa zikretmek gerekir.⁵⁷

Kendisi çocuk yaşta posta geçen ve asaleten posta oturması ile birlikte yukarıda zikredilen önemli simaların yetişmesini sağlayan Ali Nutki Dede daha sonra Galata Mevlevîhânesi postnişini olacak olan Kudretullah Dede'nin de yetişmesini temin etmiştir. Galata Mevlevîhânesinin son dönem tarihine damgasını vuran önemli Mevlevî simalarından Kudretullah Dede, 1203/1788 senesinde Yenikapı Mevlevîhânesi'nde doğmuş⁵⁸ ve babası tarafından amcazâdesi olan Ali Nutkî Dede'nin terbiyesine teslim edilmiştir.

53 *Semâhâne-i Edeb*, s. 236.

54 *Şerhü'l-Evrâd el-Müsemmâ*, s. 444; Ali Nutkî Dede, *Defter-i Dervîşân I*, Süleymaniye Kütüphânesi Nafiz Paşa nr. 1194, s. 28; Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, (hzl. O. Hülâgû-M. Ekincikli-H. Savaş) İstanbul 1998, II, 190; Zakir Şükrü Efendi, "İstanbul Tekkeleri Silsile-i Meşâyihü (Mecmuâ-yı Tekâyâ)", (nşr. Şinasi Akbatu), *İslam Medeniyeti Dergisi*, sy. 4, 5, 6, Ağustos 1980, Ocak 1981, (Haziran 1981), s. 85; M. Ziyâ, a.g.e., s. 146; *Sefîne-i Evliyâ*, V, 237.

55 *Şerhü'l-Evrâd el-Müsemmâ*, s. 444; M. Ziyâ, a.g.e. s. 147.

56 *Defter-i Dervîşân I*, vr. 15b.

57 *Defter-i Dervîşân I*, s. 1; Abdülbâkî Nâsır Dede, *Tetkik u Tahkîk*, Süleymaniye Kütüphânesi, Nafiz Paşa Yazmaları. nu: 1242/1, s. 2b; M. Ziyâ, a.g.e. s. 144; *Sefîne-i Evliyâ*, V, 237; N. Özcan, a.g.m., *DİA*, II, 423.

58 *Şerhü'l-Evrâd el-Müsemmâ*, s.445-446; *Son Asır Türk Şairleri*, I, 370-372; Zâkir Şükrü Efendi, a.g.e.. 84.

Şeyhi Ali Nutkî Dede tarafından 1217/1803 senesinde henüz 15 yaşında iken kendisine hilâfet-i tarikat-ı âliyye-i Mevlevîyye vermiştir.⁵⁹

b. Osman Selahaddin Dede (ö. 1304/1887)

Yenikapı Mevlevîhânesi'nde Ali Nutki Dede ile başlayan çocuk yaştaki şeyhzadelerin posta tayinine ikinci örnek de Mevlevîlik tarihinde önemli bir yere sahip şeyhlerinden biri olan, Tanzimat dönemi ve XIX. yüzyıl siyâsî hayatına damgasını vuran Osman Selahaddin Dede'dir.⁶⁰ 10 Rebûlâhîr 1235/26 Ocak 1820 tarihinde, İstanbul'da Yenikapı Mevlevîhânesi'ndeki evlerinde dünyaya gelen Osman Selahaddin Dede, aynı dergâhın şeyhlerinden Seyyid Abdülbâkî Nâsır Dede'nin oğludur. Henüz bir kaç aylık iken, babası tarafından başına arakiyesi tekbirlenmiştir.⁶¹

Babasının 25 Cemaziyelûlâ 1236/26 Ocak 1820 tarihinde vefatıyla, dergâh postuna önce Seyyid Receb Hüseyin Hüsnî Dede (ö. 1245/1826) daha sonra da amcası Abdurrahim Künhî Dede (ö. 1247/1831) geçmiştir. Abdurrahim Künhî Dede posta geçince validesi ile birlikte Osman Selahaddin Dede'yi, terbiyesi ile vazifeli dergâhın çilekeşlerinden Kadrî Dede'yi ve Sertabbah Mehmed Dede'yi Kılıç Ali Mahallesi'nde kiraladığı bir eve naklettirmiştir. Osman Selahaddin Dede iki sene kadar bu mahalde Şeyh Kadrî Dede'nin terbiyesi altında bulunmuştur. Aynı zamanda dergâhın Hünkar Mahfili sokağında Mahmud Ağa ismindeki Sibyan Mektebi'ne devam etmiştir.⁶²

Şeyh Abdurrahim Künhî Dede'nin, 1244/1828 senesinde vefat etmesi üzerine, 25 Rebiulâhîr 1247/3 Ekim 1831 tarihinde zamanın Konya Mevlânâ Dergâhu postnişini Hemdem Çelebi, henüz 11 yaşında olan Osman Selahaddin Dede'yi posta tayin etmiş⁶³ yaşının küçüklüğü sebebiyle de dergâhın yönetimine Yenikapı Mevlevîhânesi dervişlerinden Mehmed Sadık Dede vazifelendirilmiştir. Mehmed Sâdik Dede bu görevi yerine getirebilmesi için de dergâhın aşçıbaşılık görevine getirilmiş ve aynı zamanda Osman Selahaddin Dede'ye vekil ve mürebbî tayin edilmiştir.⁶⁴

Mehmed Ziya bu hususu şu şekilde tasvîr etmektedir: “*Mehmed Sâdik Dede haddizâtında ciddî, vâkûr, âdâb-ı şerî'at u rusûm ve erkân-ı tarîkâta vâkîf ve bunları icrâ ile mübâhî bir dervîş-i kâmilü'l-ayyâr olduğundan dest-i terbiyetine tevdi' olunan şeyh-i civân-ı tabîatı, işgal ettiği makâm-ı âlînin seviye-i irfânı ile*

59 Şerhü'l-Evrâd el-Müsemma, s. 445.

60 Sicill-i Osmânî, II, 190, III, 352; Zâkir Şükrü, Mecmuâ-yı Tekâyâ, 85; M. Ziyâ, a.g.e., s. 160; Osmanlı Müellifleri, I, 171.

61 Defter-i Dervîşân II, s. 23.

62 M. Ziyâ, a.g.e., s. 162; Zâkir Şükrü, Mecmuâ-yı Tekâyâ, s. 85; Sefîne-i Evliyâ, V, 240.

63 M. Ziyâ, a.g.e., s. 162; Sicill-i Osmânî, III/452; Sefîne-i Evliyâ, V, 240.

64 Elif Efendi, Tenşîtü'l-Muhîbbîn bi Menâkıb-ı Hâce Hüsameddîn, İstanbul 1300/1883, s. 41; M. Ziyâ, a.g.e., s. 162-163; Sefîne-i Evliyâ, V, 240.

mütenâsib bir sûrette terbiyeyey sarf-ı nakdîne-i himmet eylemiştir. Binâenaleyh kendisinde bu hususta büyük bir salahiyet ve fakat azîm bir mes'ûliyet-i ma'nevîyeye gören Derviş Sâdık, ta'kib ettiği fikr u emelde bir lahza ciddiyetten ayrılmamış her haliyle, akvâliyle selef-i sâlihîn-i mevlevîyyeyi taklîdden geri durmamıştır.

İşte Osman Efendi böyle bir mürebbî-i hâlisu'l-'ayyârın pûte-i iksîr terbiyetinde tasfiye-i fikr ve vicdân eylemiştir.”⁶⁵

“Osman Selahaddin Dede'nin ilminde ve şeyhliğindeki kemâli yanında, üzerinde durulması gereken en önemli özelliği Tanzimat dönemi sîyâsî kadrolarıyla kurduğu yakın ilişki sonunda, Yenikapı Mevlevîhânesi'ni özgürlük fikirlerinin tartışılabildiği başlıca merkezlerden biri durumuna getirmesidir.”⁶⁶

Hüseyin Vassaf Sefîne-i Evliyâ'da Osman Selahaddin Dede'yi şu cümlelerle vasfeder; *““Ebu'l-kemâleyn” diye şöhreti vardır. Eâzım-ı ulemâ ve efâhım-ı urefâdandır. Hânkâh-ı şerîfleri vükelâ ve vüzerâ, şeh-zâdegân ve urefânın ziyâret-gâhu idi. Cidden vücûd-ı mes'ûdiyle iftihâr olunacak bir zât-ı kerîmü's-sifât idi. Cenâze namâzı Hz. Hâlid (radiya'llâhu anh) Câmi'-i şerîfnde edâ olunarak ihtifâlât-ı azîme ile Yenikapı Mevlevîhânesi'nde türbe-i münîfede vedîa-i hâk-i rahmet kılınmıştır. Öyle bir kalabalığı İstanbul görmemişti, diye nakl edenlerden işittim.”⁶⁷*

c. Hüseyin Fahreddin Dede (ö. 1911)

XIX. yüzyıl Mevlevîliğinde meşîhatin babadan oğula geçmesi ve çocuk yaşta postnişin atama geleneğine bir örnek de Hüseyin Fahreddin Dede'dir. Beşiktaş Mevlevîhânesi şeyhi Hasan Nazîf Dede'nin 1278/1861 yılında vefatı üzerine, yerine oğlu Hüseyin Fahreddin Dede Beşiktaş Mevlevîhânesi postuna tayin edilmiştir. Posta oturduğunda henüz sekiz yaşında olan Hüseyin Fahreddin Dede, Beşiktaş/Bahâriye Mevlevîhânesi'nin on altıncı postnişinidir.⁶⁸

Hüseyin Fahreddin Dede, 12 Muharrem 1270/15 Ekim 1853 Cumartesi günü Beşiktaş Mevlevîhânesi'nde dünyaya gelmiştir. Babası Beşiktaş Mevlevîhânesi şeyhi Hasan Nazîf Dede, Annesi ise Zübeyde Havva Hanım'dır.⁶⁹ Doğumu babası Hasan Nazîf Dede'ye mukabelede Devr-i Veleddî esnasında

65 M. Ziyâ, a.g.e., s. 163.

66 Ekrem Işın, “İstanbul'un Mistik Kültüründe Mevlevîhâneler, Yenikapı Mevlevîhânesi” *İstanbul Dergisi*, 1993, sy. 4, s. 130.

67 *Sefîne-i Evliyâ*, V, 240-241.

68 Hüseyin Fahreddin Dede, *Mecmuâ'*, Konya Mevlânâ Müzesi Kütüphânesi, nr. 7467, s. 11 (Bu risâle yayımlanmıştır. Bk. Hüseyin Fahreddin el-Mevlevî, Müntehabât-ı Fahrî (Hzl.:M.Akkuş-A.İslamoğlu-A. Adak), Mevlânâ Kültür ve Sanat Vakfı, Ankara 2010); Zâkir Şükrü, *Mecmuâ-yı Tekâyâ*, s. 107. Mehmed Ziya, “Hüseyin Fahreddin Dede”, *Musavver Nev-sal-i Osmânî*, Yıl 4 (1328-1330), s. 273; *Sefîne-i Evliyâ*, V, 184.

69 Hüseyin Fahreddin Dede, a.g.e., s. 11; *Son Asır Türk Şairleri*, I, 347; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *Hoş Sadâ*, İstanbul 1958, s. 193. *Sefîne-i Evliyâ* ise Fahreddin Dede'nin doğum tarihini 10 Muharrem 1271/3 Ekim 1854 olarak vermektedir. *Sefîne-i Evliyâ*, V, 193.

duyurulmuş ve aylardan Muharrem ve o sırada mukabelede Hüseyinî Âyin okunduğu için babası “Hüseyin” ismini koymuştur.⁷⁰

İstanbul’a gelen Mehmed Saîd Hemdem Çelebi tarafından dört yaşlarında iken 1274/1857 tarihinde teberrüken başına sikke tekbirlenmiş,⁷¹ Hasan Nazîf Dede vefat etmeden önce de, Hüseyin Fahreddin Dede’ye yaşı on sekize ulaştığında kendisine verilmek üzere teberrüken bir hilafetnâme bırakmıştır.⁷² Hüseyin Fahreddin Dede’ye bırakılan bu icazetnâme bazılarınca hoş karşılanmamıştır. Bunu Mehmed Ziya şöyle nakleder: “*Müşarünileyhin icâzeti peder-i mükerrerleri Nazîf Dede’dendir. Hatta henüz sekiz yaşında bir tıfla icâzet verilmesi bazılarınca hoş görülmemiş ise de bu gibi icâzetnameler teberrüken verilmekle onların mütale’a ettikleri mahzurdan ârâdedir. Çünkü bu icâze müncez değil hakikat-i halde iktisâb-ı ehliyete mu’allaktır. Şu halde kendisine icâzet verilen zât âtiyyen hasâil-i irşâdiyyeyyi ihrâz eylediği takdirde hükmü nâfiz ve hilâf-ı sûrette infâzı gayr-ı câizdir. Şeyh Nazîf Dede mahdûmuna verdiği icâzetnâmenin zahrına sabiyye hilâfetin câiz olduğuna dair olan ayet-i kerimeyi yazıp 1277/1860 tarihiyle mühr-i zâtıyyesiyle mühürlemiştir.*”⁷³

Hüseyin Fahreddin Dede, 1278/1861 tarihinde babası Hasan Nazîf Dede’nin vefatı üzerine Konya’da bulunan Sadreddin Çelebi Efendi tarafından Beşiktaş Mevlevîhânesi meşihatine atanmış, henüz yaşı küçük olduğu için Beşiktaş Dergâhı açşıbaşısı Hacı Râşid Dede vekil tayin edilmiş,⁷⁴ babasına verilen aylık 3000 kuruşluk maaş da kendisine verilmiştir.⁷⁵ Afyonkarahisar Mevlevîhânesi şeyhi Kemaleddin Dede ile Mısır Mevlevîhânesi şeyhi Hüseyin Azmî Dede tarafından da icazeti yenilemiştir.⁷⁶

70 *Son Asır Türk Şairleri*, I, 347.

71 Hüseyin Fahreddin Dede, a.g.e., s. 11.

72 Hüseyin Fahreddin Dede, a.g.e., s. 12. Bu uygulama Mevlevî dergâhlarında çocuk yaşta posta geçen postnişinlerin asaleten posta oturma yaşının on sekiz olduğunun da bir işareti-
dir.

73 *Mûsâver Nevsa-i Osmânî*, s. 273; *Sefîne-i Evliyâ*, V, 193.

74 Hüseyin Fahreddin Dede, a.g.e., s. 11; *Son Asır Türk Şairleri*, I, 347; *Hoş Sada*, 193. “Pederim Nazîf Dede Efendi’nin intikali, Sadreddin Çelebi Efendi Hazretleri’nin ibtidâ-yı meşihatlerine tesâdüf etmekle müşârün ileyh ilk defa i’tâ buyurdıkları meşihatnâme, meşihatnâme-i fakîrânem olduğu gibi bunun tahtîm ve ihsânî kendilerinin li ecli’z-ziyâre Karamanda Vâlide Sultan Efendimizin huzûr-ı âlilerinde buldukları zamana müsâdif olduğundan bu da fakîrlerince başkaca bir iftihar vesîlesidir.” Hüseyin Fahreddin Dede, a.g.e., s. 11.

75 BOA, İD, 13 Zilkade 1278/1861. Yine 1285/1865 tarihli bir belge de bu yıllarda Beşiktaş Dergâhına yapılan erzak tahsisatının devam ettiğini göstermektedir. Bk. BOA, NSEK, nr. 21067 (21 Z 1285/1865)

76 *Mûsâver Nevsa-i Osmânî*, s. 273; *Sefîne-i Evliyâ*, V, 193; *Son Asır Türk Şairleri*, I, 347. Hüseyin Fahreddin Dede, Konya Mevlânâ Müzesi Kütüphânesi’nde bulunan ve Beşiktaş Mevlevîhânesi Şeyhlerinin terceme-i hallerini yazdığı risaledeki “terceme-i hâl-i fakîrânemdir” başlıklı kısma kendisine verilen bu icâzetlerle ilgili olarak şu satırları yazmıştır: “*Halen Karahisar’da Hazret-i Sultan Dîvânî Hazretleri’nin dergâhında postnişin olan Kemaleddin Çelebi*

Kendisine meşihatın tevcihinden bir iki yıl önce Beşiktaş Mekteb-i Rüşdiyesi'ne başlayan Hüseyin Fahreddin Dede, buradan mezun olduktan sonra, Dehlevî İskender Efendi ve Belhli Abdülfettah Efendilerden Farsça ve Fransızca, daha sonra Manisalı Hilmi Efendi'den Arapça, Yenikapı Mevlîhânesi şeyhi Osman Selahaddin Dede'den ve Abdurrahman Sami Paşa'dan Mesnevî, Yenişehirli Avnî Bey'den tasavvuf ve edebiyat dersleri almıştır.⁷⁷

Hüseyin Fahreddin Dede'nin meşihâtı boyunca (1874-1911) Bahariye Mevlîhânesi çok verimli bir tasavvuf, kültür ve sanat merkezi olmuş, Mevlî edebiyatı, musiki ve zarafetinin son büyük temsilcilerinin barındığı bir ocak haline gelmiştir.

Âlim ve fazıl bir zât olarak bilinen Hüseyin Fahreddin Dede Türkçe ve Farsça şiirlerini kendisine ait *Mecmu'a*⁷⁸'sında toplamış ve şiirlerinde "Fahrî" mahlasını kullanmıştır. *Menâkıb-ı Mevlânâ*'yı nazmen tercümeyle başlamışsa da mukaddimeyle bazı kısımlarını tamamlayabilmiştir.⁷⁹

Mûsikideki üstün mahareti sebebiyle, Mevlîler arasında doldurulamaz bir yere sahiptir.⁸⁰ Bestelediği Acemaşîrân âyini, Mevlî mûsikisinin son dönem Osmanlı kültüründe vardığı aşamayı göstermesi açısından önemli kabul edilmiştir.⁸¹ Hüseyin Fahreddin Dede, mûsiki bilgisinde, hânendelik ve sâzendelik cihetinde ve ney üflemede devrinin en büyük üstatlarından olmasının yanında, gayet zarîf ve ârif bir Mevlî, güzel yüzü, nuranî çehresi, nükteli sözleri ve âhenkli ifadesiyle karşısındakini babası Hasan Nazîf Dede gibi hayran bırakan, "el-veledü sannu ebîhi" (çocuk babasının benzeridir) sırrına eren, marifet sahibi bir zâttır. Orta boylu, ablak çehreli, sarışın, sarı sakallı, çok bıyıklı, insan güzeli bir ârif Mevlîdir.⁸²

Efendi Hazretleri'nin Dersaadet'e teşriflerinde bâ işâret-i âliyye-i Hüdavendigâr âcizlerine tecdîd-i inâbet ve i'tâ-yı hilafet buyurmuşlardır. Kemalüddin Çelebi Hazretleri'nin hilafeti pederleri merhum Reşîd Çelebi Efendi Hazretleri'nden ve Reşîd Çelebi Efendi'nin hilafetleri de merhum pederim Nazîf Dede Efendi'den olup pederimin fakire ihsan buyurdıkları hilafet yine kendilerinden gelen bir silsile ile te'yid-i tasarrufât-ı ma'nevîyyedendir" Hüseyin Fahreddin Dede, a.g.e., s. 12-13.

77 Hüseyin Fahreddin Dede, a.g.e., s. 12; *Musavver Nevsal-i Osmânî*, s. 273; *Sefîne-i Evliyâ*, V, 193; *Son Asır Türk Şairleri*, I, 348; R. Ekrem Koçu, "Fahreddin Dede Efendi", *İstanbul Ansiklopedisi*, 1971, X, 5481; Ekrem Işın, "Beşiktaş/Bahâriye Mevlîhânesi", *İstanbul Dergisi*, c. VI, 107.

78 Hüseyin Fahreddin Dede, a.g.e., s. 113.

79 *Musavver Nevsal-i Osmânî*, 275; *Sefîne-i Evliyâ*, V, 194; *Son Asır Türk Şairleri*, I, 348; Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri* (hızl. A.F. Yavuz-İ. Özen), İstanbul ty., I, 170.

80 Rauf Yekta, "Şeyh Hüseyin Fahreddin Efendi", *Musavver Nevsal-i Osmânî*, 282; *Sefîne-i Evliyâ*, V, 194; Veled Çelebi, *Canlı Tarihler*, 24-25, *Osmanlı Müellifleri*, I, 170.

81 *Musavver Nevsal-i Osmânî*, 282; *Sefîne-i Evliyâ*, V, 193.

82 *Musavver Nevsal-i Osmânî*, 275; *Sefîne-i Evliyâ*, V, 193; Veled Çelebi, *Canlı Tarihler*, 24-25; *Hoş Sadâ*, 192; *Osmanlı Müellifleri*, I, 170; *Son Asır Türk Şairleri*, I, 348.

Hüseyin Fahreddin Dede, 21 Ramazan 1329/13 Eylül 1911 Perşembe günü sabah vakti vefat etmiş, cenaze namazı Eyüb Sultan Camiinde kılındıktan sonra dergâhta bulunan babası Hasan Nazîf Dede'nin sağ yanına defnedilmiştir.⁸³

Beşiktaş Mevlevîhânesinde Hüseyin Fahreddin Dede öncesinde de, babası aynı dergâhın şeyhi olan ve babasının vefatıyla çocuk yaşta posta tayin edilmesi talep olunan Mehmed Saîd Dede'nin ismi gündeme gelmişse de şimdilik sebebine mülaki olamadığımız bir uygulama ile posta oturmasına izin verilmemiştir. 1225/1810 senesinde doğan ve babasının 1234/1818 senesinde vefat ettiği sıralarda sekiz yaşında bulunan Mehmed Saîd Dede (ö. 1270/1853)⁸⁴, babası Mahmud Dede'nin vefatı üzerine tarîkat geleneğince posta geçmesi gerekirken, yaşını küçüklüğü bahane edilerek, Beşiktaş Mevlevîhânesi meşihatine Kadrî Dede (ö. 1267/1851) uygun görülmüştür. Saîd Dede bu süre zarfında Şeyh Kadrî Dede'nin kontrolü altında yetişmiş ve ondan ahz-i tarîkat etmiştir.⁸⁵ Böylece Kadrî Dede'den sonra da onun yerine posta tayin edilmesini kolaylaştırmıştır. Mehmed Saîd Dede daha sonra Kadri Dede'nin vefatıyla bu dergâhın on dördüncü postnişini olarak otuz iki yıl sonra Beşiktaş Dergâhı postuna oturabilmiştir.⁸⁶

d. Seyyid Ali Rızâ Dede (ö. 1325/1907)

Beşiktaş Mevlevîhânesi postnişini Hüseyin Fahreddin Dede gibi sekiz yaşında Mevlevîhâne postuna oturan bir başka isim de Hz. Mevlânâ soyundan olan Kasımpaşa Mevlevîhânesinin on sekizinci şeyhi Seyyid Ali Rızâ Dede'dir. Seyyid Mehmed Şemseddin Dede'nin vefatıyla onun yerine 1268/1852 yılında sekiz yaşında iken⁸⁷ posta oturmuştur.⁸⁸ Ali Rızâ Dede'nin,

83 *Mûsâvver Nevsa-l-i Osmânî*, s. 279-280; *Sefîne-i Evliyâ*, V, 195; Zâkir Şükrü, *Mecmuâ-yı Tekâyâ*, V, s. 108; *Hoş Sada*, s. 202; *Son Asır Türk Şairleri*, I, 348.

84 *Defter-i Dervîşân II*, s. 76; Ahmet Süheyl Ünver Defterleri (ASÜD), Süleymaniye Kütüphanesi, nr. 283, vr. 4.

85 Hüseyin Fahreddin Dede, *a.g.e.*, s. 3; ASÜD, nr. 283, vr. 4; E. Işın, *a.g.m.*, s. 132. Yenikapı Mevlevîhânesi'nin XIX. yüzyıldaki en önemli şeyhlerinden Osman Selahaddin Dede'nin yetişmesinde büyük katkısı bulunan Kadrî Dede, bir bakıma Yenikapı ile Beşiktaş mevlevîhânelerinin yetiştirdiği âbid ve zâhid Mevlevî kişiliğini şahsında sembolize etmiştir. Bk. M. Ziya, *a.g.e.*, s. 162; *Sefîne-i Evliyâ*, V, 188; E. Işın, *a.g.m.*, s. 132.

86 Hüseyin bin İsmail Ayvansarayî, *Hadîkatü'l-Cevâmî*, İstanbul 1281, II, 107; Hüseyin Fahreddin Dede, *a.g.e.*, s. 3; *Sicill-i Osmânî*, IV/1, 64, I, 264; Zâkir Şükrü, *Mecmuâ-yı Tekâyâ*, s.107; *Sefîne-i Evliyâ*, V, 188.

87 Aşçıdede Halil İbrahim, *Hatrât*, (hzl. R. Ekrem Koçu), İstanbul 1960, s. 30; *Cemalettin Server Revnakoğlu Arşivi* (CSRA), Divan Edebiyatı Müzesi, B24/38; Erdem Yücel, "Kasımpaşa Mevlevîhânesi", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Aralık 1979, s. 80

88 Osman Şevki, *a.g.e.*, s. 6; CSRA, B24/38, B24/44; *Sicill-i Osmânî*, IV/1, 270; Zâkir Şükrü, *a.g.e.*, s. 41.

Nazîf ve Bahaddin isminde iki kardeşi daha vardır. Fakat Ali Rızâ Dede, Şemseddin Dede'nin en büyük oğlu olması nedeniyle postnişin olmuştur.⁸⁹

Daha öncede zikrettiğimiz örneklerde olduğu gibi, Ali Rızâ Dede rüşde erinceye kadar şeyhlik makamıyla ilgili işlerinde kendisine nâiblik edecek bir vekil tayin edilmiştir.⁹⁰ Bu vekil Kasımpaşa Mevlevîhânesi'nin kıdemli dervişlerinden âbid ve zâhid Hakkâk Kadrî Dede'dir. Kadrî Dede, Ali Rızâ Efendi rüşde erinceye kadar Kasımpaşa Mevlevîhânesi'ne vekâleten postnişin olmuş ve Şeyh Kadrî Dede diye anılmıştır.⁹¹

e. Ahmed Ârif Dede (ö. ?)

Benzer bir uygulama Üsküdar mevlevîhânesinde de karşımıza çıkmaktadır. XIX. Asrın son dönem şeyhlerinden Hasîb Dede'nin 1304/1886 yılında vefatından sonra yerine birâderi Rûhî Dede geçmesi gerekirken, Rûhî Dede'nin meczûb olması sebebiyle meşîhat oğlu Ahmed Ârif Efendi'ye tevcih edilmiştir. Fakat Ârif Efendi de küçük yaşlarda bulunduğu için, Üsküdâr Mevlevîhânesi meşîhatinin işlerini yürütmek üzere Konyalı Hâlid Dede Ârif Efendi'ye vekil tayin edilmiştir. Kaynaklarda verilen bilgilerden anlaşıldığına göre; on altı yıla yakın bu makamda vekil olarak bulunan Hâlid Dede'nin vefatından sonra yerine Ârif Dede atanmışsa da tahsil ve terbiyesinin noksanlığı ve mübtelâ-yı sû-i akrân olması sebebiyle, 1326/1908 senesinde Abdülhalîm Çelebi tarafından meşîhati kaldırılmış⁹² ve Ahmed Celeddin Dede (ö. 1946) Üsküdar Mevlevîhânesi postnişinliğine tayin edilmiştir.⁹³

Ehl-i takva, zâhid ve aşık bir Mevlevî olarak bilinen Hâlid Dede, 1320/1902⁹⁴ senesinde bir sabah namazını müteakib zikir ve tefekkür ile meşgul iken secde halinde vefat etmiş, cenazesi Üsküdâr Yeni Cami'de Kadîrî şeyhi Abdüşşekûr Efendi (ö. Şubat 1921) tarafından kaldırılan cenaze namazından sonra Üsküdâr Mevlevîhânesi haziresine defnedilmiştir.⁹⁵

3. Diğer Mevlevîhânelerindeki Çocuk Şeyhler

İstanbul Mevlevîhânelerinde XIX. Asır içinde yaygınlık kazanan çocuk şeyh tayinleri bu asırda diğer Mevlevî dergâhlarında da uygulanır olmuştur. Bu hususta tespit edebildiğimiz örneklerden biri Bursa Mevlevîhânesi şeyhi

89 *Sicill-i Osmânî*, IV/1, 270.

90 Aşçidede Halil İbrahim, *a.g.e.*, s. 30; CSRA, B24/38.

91 Kadrî Dede bu vekaletle, Mesnevîhân Hüsamedin Efendi'nin teklifiyle tayin edilmiştir. Bk. Aşçidede Halil İbrahim, *a.g.e.*, s. 30; CSRA, B24/38.

92 *Sefîne-i Evliyâ*, V, 270.

93 *Sefîne-i Evliyâ*, V, 271; Zâkir Şükrü, *a.g.e.*, s. 24.

94 *Sefîne-i Evliyâ*, V, 271; Zâkir Şükrü, *a.g.e.*, s. 24; Behçetî İsmail Hakkı Üsküdârî, *Merâkid-i Mu'tebere-i Üsküdâr*, (hızl. Bedii Şehsuvaroğlu), İstanbul 1976, s. 89; İ. Hakkı Konyalı, *Âbideleri ve Kitâbeleriyle Üsküdâr Tarihi*, İstanbul 1976, s. 212.

95 İ. Hakkı Üsküdârî, *a.g.e.*, s. 89.

Mehmed Şemseddin Dede (ö. 1350/1931)'dir. Bursa Mevlevîhânesinin son şeyhi olan Mehmed Şemseddin Dede, 1270/1854 yılında Bursa'da doğmuş, babası kendisinden önceki dergâh şeyhi olan Nizâmeddîn Dede, Annesi ise Emir Sultanın torunlarından Ümmü Gülsüm Hanım'dır.

Mehmed Şemseddin Dede, Bursa Mevlevîhânesi şeyhi babası Nizâmeddîn Dede'nin vefatıyla birlikte dergâha postnişin olarak tayin edilmiştir. Babasının vefat ettiği 1276/1859 tarihinde henüz altı yaşlarında küçük bir çocuk olduğu için, özellikle Mevlevîlikte bu asra münhasır olan ve İstanbul dergâhlarında da sık sık rastlanan bir gelenek sebebiyle, rüşde erinceye kadar kendisine Konya Çelebi'si tarafından aşçıbaşı Sabri Dede (ö.1284/1867) vekil tayin edilmiştir. Böylece Şemseddin Dede dergâhu idare edecek bir rüşde erinceye kadar usûl-ı tarîkat Sabri Dede tarafından, dergâhın idari işlerinde dayısı Şeyh Hacı Agâh Efendi tarafından yönetilmiştir. 1284/1867 yılında vekili Sabri Dede vefat edince henüz on dört yaşında olmasına rağmen sema ayinlerini yönetmeye başlamıştır.⁹⁶

Tekkelerin kapatıldığı 1925 yılına kadar Bursa Mevlevîhânesi'nde postnişin olan Şemseddin Dede, 1276/1859-1344/1925 yılları arasında yaklaşık altmışaltı yıla yakın bu makamda bulunmuştur.

Bursa gibi çocuk yaşta şeyh tayinine Samsun Mevlevîhânesinde de rastlanmaktadır. Yirmi yedi yıl Samsun Mevlevîhânesi postnişini olarak görev yapan Cemâleddîn Dede, 1311/1893 senesinde vefat edince, yerine yedi yaşında bulunan oğlu Ali Enver Dede (ö. 1327/1909) geçmiş, fakat yaşı küçük olduğu için kendisine, Gelibolu çilekeşlerinden Laz Mehmed Dede vekil tayin edilmiştir. Laz Mehmed Dede'nin on bir yıl süren vekilliği 1321/1903 senesinde sona ermiş ve Ali Enver Dede, 20 Zilkade 1321/1903 tarihinde Samsun Mevlevîhânesi postuna asâleten tayin olunmuştur.⁹⁷

Altı yıla yakın Samsun Mevlevîhânesi postunda vazife yapan Ali Enver Dede, 1327/1909 senesinde Konya'da Çelebilik makamında bulunan Veled Çelebi tarafından mevlevîhâneyi harab ve muattal bıraktığı ve "*mugâyir-i şer'-i şerîf ve tarîkat-ı aliyye ahvalinden dolayı*" görevinden alınmış, görevinden alındıktan iki ay sonra da vefat etmiş, yerine 20 Rebiulahir 1327/11 Mayıs 1909 tarihinde Hüseyin Hasib Dede tayin edilmiştir.⁹⁸ Bu tarihten itibaren

96 Mehmed Şemseddin, *Bursa Dergahları Yâdigâr-ı Şemsî*, (hzl. M.Kara-K. Atlansoy), Bursa 1997, s. 513-514; M. Kara, *a.g.e.*, I, 138-139. Gölpinarlı, Şemseddin Dede'nin meşihatnâmesinin Konya Çelebisi Abdülvahid Çelebi tarafından 1306/1888 yılında tertip edildiğini nakletmektedir. Bk. *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 400.

97 *KMMA*, Dosya No: 87/11, 87/35. Ali Enver Dede'nin tayinine dair meşihatnâme için bk. *KMMA*, Dosya No: 50/20.

98 *KMMA*, Dosya No: 87/11, 87/16.

göreve başlamak üzere Samsun'a giden Hasib Dede, eski şeyh Ali Enver Dede'nin annesi Züleyha Hanım'ın muhalefetiyle karşılaşmıştır.⁹⁹

Dergâhı kendi parasıyla yaptırdığını bu sebeple dergâh şeyhliğine küçük oğlu Yusuf Efendi'nin tayini gerektiğini iddia eden Züleyha Hanım birçok girişimde bulunmuştur. İstanbul Yenikapı Mevlevhânesi Şeyhi Abdülbâki Dede, Kasımpaşa Şeyhi Ali Dede ve Konya'daki Çelebi Efendi'ye mektupla veya bizzat müracaat ederek dergâhın kendi ailesine geri verilmesi hususunda yardımlarını talep etmiş fakat buna muvaffak olamamıştır.¹⁰⁰

Hasib Dede vakıf ve hükümet yetkililerinin marifetiyle eski şeyh Ali Enver Efendi'nin ailesini dergâhtan uzaklaştırmış,¹⁰¹ dergâhı tamir ve tefriş edip¹⁰² Samsun'da Mevlevîliği tekrar faaliyete geçirmiştir.¹⁰³

Özellikle XIX. Asrın sonlarına doğru vakıf gelirleri ve şeyh ailelerinin geçimlerinin daralması şeyh ailelerini dergâhların yönetimini ellerinde tutmaya sevketmiştir. Bazen bu hususta ortaya konulan tavır kundaktaki bebeklerin dahi postnişin olarak tayiniyle neticelenmiştir. XIX. asrın sonlarına doğru Amasya Mevlevîhânesi postnişini olan Ahmed Dede'nin 1287/1870 tarihinde vefatıyla yerine 1285/1868 doğumlu henüz iki yaşında olan oğlu Seyyid Mehmed Cemaleddin vekâleten dergâh postuna tayin edilmiştir. Mehmed Celaledin 1299/1882 tarihine kadar vekâleten yürüttüğü dergâh şeyhliğine bu tarihten itibaren asaleten tayin edilmiş, 1306/1888 tarihlerinde de meşihatnâmesi yenilenmiştir.¹⁰⁴

Tâhirü'l-Mevlevî de, Amasya Mevlevîhânesi son şeyhi Cemâleddîn Dede ile ilgili şu mâlûmâtı aktarmaktadır; *“Cemâleddîn Efendi, babasının vefatı üzerine çocuk kalmış, dergâhın umûr-ı idâresi kendisine tevâriis etmiş ise de, meşihatnâmesi verilmediğinden, hem vukû'a gelen Ermeni vak'asında yanan dergâhını tâmire vesile bulmak, hem de meşihatnâmesini derdest etmek fikriyle 1313/1898 yılında İstanbul'a gelmiştir. Yenikapı Mevlevîhânesi semâzenbaşlılarından Hâlid Dede'den semâ' meşk etmiş, sadece destarı sarılan Cemâleddîn Efendi, daha sonra kendi tekkesine dönmüştür. Dergâhını tamir ettirdi mi bilmiyorum ama Cemâl Efendi, yirmi-otuz arası yaşlarda, orta boylu, esmer zayıf yapılı bir zâttir. Yazı yazmayı bilmez, sadece biraz okuması vardır”*.¹⁰⁵

99 KMMA, Dosya No: 87/21

100 KMMA, Dosya No: 87/12, 87/19, 87/22, 87/37, 87/40, 87/47.

101 KMMA, Dosya No: 87/19, 87/15

102 KMMA, Dosya No: 51/15.

103 KMMA, Dosya No: 51/19, 20-24; Nejat Göyünç, “Das Mevlevîhâne in Samsun”, *Osmanlı Araştırmaları*, sy. XIV, İstanbul 1996, s. 77-90.

104 KMMA, Dosya No: 55/25.

105 Tahirü'l-Mevlevî (Olgun), *Çilehâne Mektupları*, (hızl: Cemal Kurnaz-Gülğün Erişen), Ankara 1995, s. 143.

Benzer bir duruma Tokat Mevlevîhânesinde de şahit olunmuştur. 1261/1845 yılında Emin Dede'nin bilâ veled vefatıyla, yerine kardeşi şeyh Ali Rızâ Dede geçmiş ve 1292/1875 senesinde vefatına kadar yaklaşık otuz yıl vazife yapmıştır.¹⁰⁶ 1292/1875 yılında vefat edince dergâh postuna oğlu Mehmed Hâdî Dede geçmiştir. Mehmed Hâdî Dede, Konya'ya gönderdiği kendisi ile ilgili malumatta, 1288/1871 yılında doğduğunu ve 1292/1875 senesinde babasının vefatı üzerine Tokat Mevlevîhânesi postuna tayin olduğunu belirtmektedir ki, dört yaşında iken postnişin olan Mehmed Hâdî Dede, XIX. asır Mevlevîliğinde posta tayin edilen en küçük şeyhlerden biri olarak ismi kaydedilebilir.¹⁰⁷

Kastamonu Mevlevîhânesinde de Sivaslı İbrahim Dede'nin 1303/1886 yılında vefatıyla yerine aynı tarihte oğlu Saîd Efendi posta tayin¹⁰⁸ edilmiş fakat Saîd Efendi henüz rüşde ulaşmadığından kendisine türbedâr vazifesinde bulunan Halil Dede 1312/1894 senesine kadar vekâlet etmiş, 1312/1894 senesinde Saîd Efendi asâleten posta tayin edilmiştir. Türbedâr Halil Dede de 1314/1896 senesinde vefat etmiştir. Saîd Efendi, 1326/1909 senesi Mayıs ayı başlarına kadar on iki seneye yakın Kastamonu Mevlevîhânesi postnişini olarak görev yapmış, aynı tarihte Mevlevî tarikatına yakışmayacak davranışlarda bulunduğu gerekçesiyle görevinden azledilmiştir.¹⁰⁹ Erkek evladı olmadığı için de yerine, Kayserili Ahmed Remzî Dede tayin edilmiştir.¹¹⁰

XIX. Asrın sonlarına doğru bazı Mevlevî dergâhlarında kâmil şeyh ve dedegân kalmadığından Mevlevîhâneler bazen babadan oğula miras kalan bir bina veya bir dükkân gibi gelir ve gider hesabı yapılan yerler haline almıştır. Bu duruma örnek teşkil eden yerlerden biri de Kudüs Mevlevîhânesidir.

1327/1910 yılında Çelebi Efendi tarafından bazı mevlevîhânelerin teftişi ile görevlendirilen ve bu maksatla Kudüs Mevlevîhanesini de teftiş eden A. Remzi Dede, mezkur Mevlevîhâne ile ilgili bazı malumatlar aktardıktan sonra mevcut şeyhle ilgili değerlendirmesini de raporunda belirtmiştir.¹¹¹

Remzi Dede'nin bu mevlevîhâne ile ilgili verdiği mâlumatlara göre; Ârif Dede'nin 1317/1899 senesinde vefat etmesiyle, Muhammed Hilmi Efendi dergâha şeyh tayin edilmiştir.¹¹² Hilmi Efendi, 1305/1887 doğumludur ve

106 KMMA, Dosya No: 68/36.

107 KMMA, Dosya No: 68/37; 1300/1883 *Konya Salnâmesi*, s. 208; 1313/1895 *Konya Salnâmesi*, s. 315; A. Süheyl Ünver, a.g.m., s. 37.

108 1304/1887 *Konya Salnâmesi*, s. 231.

109 KMMA, Dosya No: 49/15; KMMA, Dosya No: 74/6.

110 KMMA, Dosya No: 49/15; KMMA, Dosya No: 74/1.

111 KMMA, Zarf No: 49/15, 51/10.

112 KMMA, Zarf No: 47/21, 47/18.

1317/1899 senesinde İstanbul'da Terakkî Mektebi'ne devam ederken, aynı yıl babasının vefatı üzerine Kudüs'e dönmüş ve on iki yaşlarında tekkede posta oturmuş, meşihatnâmesi ise 1323/1905 senesinde verilmiştir.¹¹³ A. Remzi Dede mevcut şeyhle ilgili, "Yirmi dört yirmi beş yaşlarında olan şeyh bekârdır. Başındaki sikkesinden başka dervişliğine delâlet eden bir hali olmayıp daha çok nefesine ve hevâ ve hevesine tabi bir kişidir." diyerek tespitlerini nakleder ve kendisine sîretiyle sûretinin mütenâsip olmasına gayreti için nasihatte bulunulduğunu belirtir.

A. Remzi Dede'nin verdiği bilgilere göre; Muhammed Hilmi Efendi'nin hayatta bir validesi, bir kız kardeşi ve on altı on yedi yaşlarında Beyrut Mekteb-i Sultanî'si talebelerinden bir erkek kardeşi bulunmaktadır.¹¹⁴

Mevlevîhânelere çocuk şeyhlerin tayinine dair en son örneğimiz de İzmir Mevlevîhânesindedir. İzmir Mevlevîhânesi şeyhi Nüreddin Efendi 4 Aralık 1920 tarihinde vefat edince yerine oğlu Mehmet Celâleddin Efendi postnişin olmuştur. Posta oturma merâsimi Tire Mevlevî şeyhi Hayrullah Efendi tarafından icrâ edilmiştir. Yeni postnişin 13-14 yaşlarında olduğu için Râkım Elkutlu bir süre vekil şeyhlik yapmıştır. Zaten beş sene sonra 1925'te tekkeler kapanacaktır. Genç şeyh, henüz bekâr iken 25 yaşında vefat etmiştir."¹¹⁵

Sonuç

Mevlevîlik tarihinin ilk dönemlerinde mevlevîhânelere şeyh tayinleri Konya Mevlânâ Dergâhu postnişini Çelebi Efendi tarafından yapılmıştır. Daha sonra vefat eden şeyhin yerine genellikle varsa kendi evladı yoksa aileden ehil olan biri tayin edilmiştir. Şeyh atamalarının bu şekilde olmasının en önemli nedeni de aynı uygulamanın Konya Mevlânâ Dergâhında da devam etmesidir. Mevlevîliğin teşekkül edip yayılmasından sonraki dönemlerde Çelebilik makamının nüfuzunun azalması özellikle İstanbul tekkelerinin güçlenmesi ve diğer Dergâhlarda da etkin Mevlevî şeyhlerinin yetişmesi şeyh tayinlerinde inisiyatifli güçlü şeyhlerin eline bırakmış ve Çelebilik makamı sadece atamaları onaylayıp icazetlerini vermiştir. Böylece Mevlevî tekkelerinde postnişinlik ya babadan oğla geçmiş veya bir ailenin fertleri arasında el değiştirmiştir.

XVIII. yüzyılın sonları itibariyle Mevlevî tekkelerinde yeni bir uygulama başlamış, güçlü Mevlevî şeyhleri kendi yerlerine küçük yaşta da olsa çocuklarını tayin ettirmişlerdir. Bu manada ilk olarak tespit edebildiğimiz çocuk

113 *KMMA*, Zarf No: 47/18.

114 *KMMA*, Zarf No: 47/21.

115 "İzmir Mevlevîhânesi" başlıklı yayınlanmamış yazısını bu makalede faydalanmamız için bizlere gönderen Prof. Dr. Mehmet Demirci hocamıza teşekkürlerimizi arz ederiz. Ayrıca bk. www.yeniasir.com.tr/Yazarlar/mehmet.demirci/2012/12/14

şeyh ataması Yenikapı Mevlevîhânesi'nde Kütahyalı Ebu Bekir Dede'nin vefatıyla yerine oğlu Ali Nutkî Dede'nin on dört yaşında posta bizzat Konya'da Çelebilik makamınca tayin edilmesidir.

İstanbul'daki bu uygulama Konya Mevlânâ Dergâhı tarafından da hayata geçirilmiş, dergâhın tarihinde ilk ve tek uygulama olarak Mehmed Saîd Hemdem Çelebi henüz sekiz yaşında iken postnişin olmuştur.

Bu iki önemli Mevlevî dergâhındaki çocuk şeyhlerin posta tayini uygulaması artık bu tarihten itibaren hem İstanbul hem de diğer Mevlevî Dergâhlarında uygulanır hale gelmiştir. Buna göre; Yenikapı Mevlevîhânesinde Osman Selahaddin Dede 11 yaşında, Beşiktaş Mevlevîhânesinde Hüseyin Fahreddin Dede ve Kasımpaşa Mevlevîhânesinde Seyyid Ali Rızâ Dede 8 yaşında, Bursa Mevlevîhânesinde Mehmed Şemseddin Dede 6 yaşında, Samsun Mevlevîhânesinde Ali Enver Dede 7 yaşında, Amasya Mevlevîhânesinde Seyyid Mehmed Cemaleddin 2 yaşında, Tokat Mevlevîhânesinde Mehmed Hâdî Dede 4 yaşında, Kudüs Mevlevîhânesinde Muhammed Hilmi Efendi 12 yaşında ve İzmir Mevlevîhânesinde Mehmet Celâleddin Efendi 14 yaşında posta tayin edilmişlerdir.

Küçük yaşta çocukların posta tayininin tek bir izahı olmuştur, o da tekkelere bağlı vakıf gelirleriyle geçimini temin eden şeyh ailelerinin bu vakıf gelirlerinden mahrum kalmama gayretleridir.

Küçük yaşta posta geçen çocukların dergâhların maddî ve manevî idârelerini teminleri mümkün olmadığından, bu görev için ya dergâh içinden veya başka bir dergâhtan kâmil ve yetişmiş bir Mevlevî dedesi "Vekil Şeyh" olarak vazifelendirilmiştir. Böylece hem şeyhzâdelerin yetiştirilmesi hem de dergâhların idâresi temin edilmiştir.

Dergâhlara çocukların şeyh olarak tayinleri özellikle İstanbul Mevlevîhânelerinde neredeyse hiçbir olumsuz sonuç doğurmamıştır. Çocuk yaşta postnişin olan başta Ali Nutkî Dede olmak üzere Osman Selahaddin ve Hüseyin Fahreddin Dedeler Mevlevîlik tarihi içinde kendi dönemlerinin en etkin ve en kâmil Mevlevî şeyhleri olarak tanınmışlardır. Diğer Mevlevî dergâhlarında durum aynı şekilde olmakla birlikte vekil şeyh tayinlerinin mümkün olmadığı mevlevîhânelerde ise postnişin çocuklar bir kâmil Mevlevînin elinde yetişmedikleri için olumsuz sonuçlar ortaya çıkmıştır.

Kaynakça

Abdülbâkî Nâsır Dede, *Defter-i Dervişân II*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphânesi (İSAM), nr. 18112.

Ahmed Remzi Dede (Akyürek), *Târihçe-i Aktâb*, Terakki Basımevi, Şam 1915.

- Ahmet Eflâkî, *Menâkibü'l-Ârifîn, Âriflerin Menkıbeleri*, (trc. Tahsin Yazıcı), MEB. Yayınları, İstanbul 1989, I-II.
- Ahmet Süheyl Ünver *Defterleri* (ASÜD), Süleymaniye Kütüphanesi.
- Ali Enverî, *Semâ'hâne-i Edeb*, Âlem Matbaası, İstanbul 1309.
- Ali Nutkî Dede, *Defter-i Dervîşân I*, Süleymaniye Kütüphanesi Nafiz Paşa nr. 1194.
- Aşçidede Halil İbrahim, *Hatîrât*, (hzl. R. Ekrem Koçu), İstanbul 1960.
- Ateş, İbrahim, "Hz Mevlânâ Dergâhu ile ilgili Vakıf ve Vakfiyeler", *IX. Mevlânâ Haftası Kitabı*, Ankara 1992
- Babinger, F.,-Köprülü, M. Fuad, *Anadolu'da İslamiyet*, (trc. Ragıp Hulusi), İstanbul 2000.
- Tanrıkorur, Barihüda, "Mevlevîyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (DİA), Ankara 2004, XXIX.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi* (BOA), Hatt-ı Humayun (HH), İrâde Dâhiliye (İD)
- Behçetî İsmail Hakkı Üsküdârî, *Merâkid-i Mu'tebere-i Üsküdâr*, (hzl. Bedii Şehsuvaroğlu), İstanbul 1976.
- Cemalettin Server Revnakoğlu Arşivi* (CSRA), Divan Edebiyatı Müzesi.
- Çelebi, Asaf Halet, *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, İstanbul 1957.
- Çelebi, Celâleddin, "Çelebi Efendi", *DİA*, VIII/261.
- Duru, Muhiddin Celal, *Tarihi Simalardan Mevlevî*, İstanbul 1952.
- Elgin, Necati, "Mehmed Saîd Hemdem Çelebi ve Sadrazam Mustafa Reşid Paşa", *Anıt Dergisi*, sy. 28, Nisan 1961.
- Elif Efendi, *Tenşîtü'l-Muhibbîn bi Menâkib-ı Hâce Hüsameddîn*, İstanbul 1300/1883.
- Emecan, Feridun M., "Saruhan Oğulları ve Mevlevîlik", *E. Hakkı Ayverdi Hatıra Kitabı*, İstanbul 1995.
- Feridüddin b. Ahmed-i Sipahsalar, *Risâle-i Sipahsalar* (Mevlânâ ve Etrafindakiler), (trc. Tahsin Yazıcı), Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1977.
- Furûzanfer, Bediuzzaman, *Mevlânâ Celâleddîn*, (trc. F. N. Uzluk), İstanbul 1990.
- Gölpınarlı, Abdülbaki, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, (İkinci Baskı), İstanbul 1983.
- Göyünç, Nejat, "Das Mevlevîhâne in Samsun", *Osmanlı Araştırmaları*, sy. XIV, İstanbul 1996.
- Göyünç, Nejat, "Osmanlı Devletinde Mevlevîler", *TTK Belleten*, c. 55, sy. 213, Ağustos 1991.
- Harîrîzâde Kemaleddin Efendi, *Tıbyanü Vesâili'l-Hakâik*, Süleymaniye Kütüphanesi, İbrahim Efendi, nr. 430, I-III.
- Hüseyin bin İsmail Ayvansarayî, *Hadîkatü'l-Cevâmi'*, İstanbul 1281, I-II.
- Hüseyin Fahreddin el-Mevlevî, *Müntehabât-ı Fahrî* (Hzl.:M.Akkuş-A.İslamoğlu-A. Adak), Mevlânâ Kültür ve Sanat Vakfı, Ankara 2010.
- Hüseyin Fahreddin Dede, *Mecmuâ'*, Konya Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi, nr. 7467.
- Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ*, haz. M. Akkuş - A.Yılmaz, Kitabevi, İstanbul, 2006, I-V.
- Işın, Ekrem, "İstanbul'un Mistik Kültüründe Mevlevîhâneler, Yenikapı Mevlevîhânesi" *İstanbul Dergisi*, 1993, sy. 4, s. 119-131.
- Işın, Ekrem, "Beşiktaş/Bahâriye Mevlevîhânesi", *İstanbul Dergisi*, c. VI, s. 129-137.
- İbn Batuta, *Seyahatnâme*, (trc.Mehmet Tanci), İstanbul 1983.
- İnal, İbnülemin Mahmud Kemâl, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1970, I-XII.
- İnal, İbnülemin Mahmud Kemâl, *Hoş Sadâ*, İstanbul 1958.
- Koçu, R. Ekrem, "Fahreddin Dede Efendi", *İstanbul Ansiklopedisi*, X, 1971.

- Konya Mevlânâ Müzesi Arşivi (KMMA)*
 Konyalı, İ. Hakkı, *Âbideleri ve Kitâbeleriyle Üsküdâr Tarihi*, İstanbul 1976.
 Küçük, Sezai, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, Simurg Yayınları, İstanbul 2003.
 Küçükdağ, Yusuf, "Les Zaviyas Mevlevîtes a Konya (Konyada Mevlevî Zâviyeleri)", *Osmanlı Araştırmaları*, XIV, İstanbul 1994.
 Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, (hzl. O. Hülâgû-M. Ekincikli-H. Savaş) İstanbul 1998, I-IV (IV/1, IV/11).
 Mehmed Şemseddin, *Bursa Dergahları Yâdigâr-ı Şemsî* (hzl. M.Kara-K. Atlansoy), Bursa 1997, I-II.
 Mehmed Ziya, "Hüseyn Fahreddin Dede", *Musavver Nevsal-i Osmânî*, Yıl 4 (1328-1330), s. 271-281.
 Mehmed Ziyâ, Merâkiz-i Mühimme-i Mevlevîyyeden Yenikapı Mevlevîhânesi, İstanbul, 1329/1911-12.
 Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri* (hzl. A.F. Yavuz-İ. Özen), İstanbul ty., I-III.
 Osman Şevki, *Mevlevî Şeyhleri*, Galata Mevlevîhânesi Divan Edebiyatı Müzesi, nr. 103.
 Önder, Mehmet, *Yüzyıllar Boyunca Mevlevîlik*, Ankara 1992.
 Özcan, Nuri, "Ali Nutkî Dede", *DİA*, II.
 Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* (OTDTS), İstanbul 1993, I-III.
 Şerifzâde Muhammed Fâzıl b. Mustafa (Şerifzâde Muhammed Fazıl Paşa), *Şerhü'l-Eorâd el-Müsemma bi Hakayıkı Ezkârı Mevlânâ*, Bosnevi El-Hac Muharrem Efendi Destgâhı, İstanbul 1283/1866.
 Tahirü'l-Mevlevî (Olgun), *Çilehâne Mektupları*, (hzl: Cemal Kurnaz-Gülgün Erişen), Ankara 1995.
 Veled Çelebi (İzbudak), *Canlı Tarihler (Hatıralarım)*, İstanbul 1946.
 Veled Çelebi (İzbudak), *Konya Vilayetinin Ahvâl-i Umumiyye-i Tarihiyyesi*, Hacı Selim Ağa Kütüphanesi, ty., Hüdâyi Efendi 1159.
 Wittek, Paul, *Menteşe Beyliği*, (trc. O.Ş. Gökyay) (İkinci Baskı), Ankara 1986.
 Yücel, Erdem, "Kasımpaşa Mevlevîhânesi", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Aralık 1979, s. 77-86.
 Zakir Şükrü Efendi, "İstanbul Tekkeleri Silsile-i Meşâyihü (Mecmuâ-yı Tekâyâ)", (nşr. Şinasi Akbatu), *İslam Medeniyeti Dergisi*, sy. 4, 5, 6, Ağustos 1980, Ocak 1981, (Haziran 1981).
 1300/1883 *Konya Salnâmesi*
 1304/1887 *Konya Salnâmesi*
 1313/1895 *Konya Salnâmesi*.